

A Hortobágyi Nemzeti Park gyepeinek típusai, használata és természetvédelmi kezelése

Vargáné Sipos Julianna

Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Debrecen

A Hortobágyi Nemzeti Park területén botanikai szempontból az alábbi, használatuk és természetvédelmi kezelésük szempontjából is eltérő növényzeti típusokat különíthetjük el.

Lőszpusztagyepék

Jellemző rájuk a kedvező talajviszonyokból adódó magas produktivitás, a nagy fajgazdagság (sok évelő kétszikű, számos védett faj is), a sarjtelepképző növények nagyfoltos términtázata. Nem vízjárta, magasbb térszinteken, szikes jellegű társulásokkal körülvéve, szigetszerűen helyezkednek el. Taposással és nitrofilizációval szemben érzékenyek.

Cickafarkos-fűves szikes puszták

A vastagabb A-szintű, jobb talajú padkateőket foglalják el, a taposással szemben kevésbé érzékeny lőszpusztai fajok megvannak, de a lőszpusztákra jellemző nagyfoltos mintázat nélkül; kevés a valódi halofiton. Átmeneti helyzetűek a lőszpusztagyepék és az ürmös sziki gyepék között. Taposásra kevésbé érzékenyek, nitrofilizációra hajlamosak.

Ürmös szikes puszták

A sekélyebb A-szintű, gyengébb talajminőségű padkateőket és sziklankákat foglalják el. Viszonylagos fajszegénységük mellett a halofiton jellegű növények aránya jelentősebb; néhányuk védett is. A gyp hézagaiban opportunisztikus efemer növények, mohák és zuzmók jelennek meg; utóbbiak főként a szologyosodó foltokon. Taposásra alig érzékenyek, nitrofilizációra kevésbé hajlamosak.

Vakszikes foltok és sávok

Általában a szikpadkák frissen erodálódott peremei alatt húzódnak, a legkedvezőtlenebb talajminőségű helyeken. Növényzeti borításuk gyér, csak nyár végére növekszik meg némileg. Fajszegények, erősen halofitikus jellegűek. Taposásra időszakosan érzékenyek, nitrofilizációra nem hajlamosak.

Mézpázsitos szikfokgyepék

Az időszakosan nedves sziki laposokat, sziklankákat foglalják el; gyakran az ürmös sziki gyepekkel érintkezően, máskor a padkák alatti vakszik-sávokkal elválasztva. Viszonylag fajszegények, de több jelentős halofiton s néhány védett faj is előfordul bennük. A gyp hézagaiban opportunisztikus efemer növények, nedves időszakokban kéalgák jelennek

meg. Taposással szemben időszakosan eléggé érzékenyek, nitrofilizációval szemben kevésbé.

Ürmös szikfoktársulások

Időszakosan nedves sziki laposokon foltszerűen fordulnak elő, ahol valamilyen markáns környezeti hatás (pl. magas sótartalom) gátolja a befüvedést. Viszonylag fajgazdagok, erősen halofitikus jellegűek, több védett fajjal. Taposással szemben időszakosan eléggé érzékenyek, nitrofilizációval szemben kevésbé.

Szikértársulások

A tenyészidőszak nagy részében nedves, nyár derekára többnyire kizáradó szikerekben és fenekeken fordulnak elő. Eléggé fajszegények, erősen halofitikus jellegűek, sajátos (ponto-pannon) fajokkal. Taposással szemben érzékenyek, nitrofilizációval szemben kevésbé.

Kiszáradó szikfenekek efemer társulásai

A tenyészidőszak nagy részében nedves, nyár derekára-végére kiszáradó sziki laposokon, tófenekéken, mocsarak peremén helyezkednek el. Nem fajgazdagok, de vannak sajátos ponto-pannon fajaik. Erősen halofitikus jellegűek. Taposással szemben az év nagy részében érzékenyek, nitrofilizációval szemben kevésbé.

A fenti gyeptípusok használatával és természetvédelmi kezelésével kapcsolatban eddigi vizsgálataink alapján a következő megállapítások tehetők.

A löszpusztagyeppek természetvédelmi szempontból legértékesebb részei a legeltetésből kivonandók, rájuk pontosan betartandó kaszálási tervet kell készíteni, sávos váltórendszerben. Bekerítési kísérletek igazolják, hogy a legeltetésből való kivonás, megfelelő kezelés mellett, nem jár gyomosodással, hanem biztosítja a fajgazdag állapotban való fennmaradást. Ez csekély kiterjedésük miatt számottevő legelő-veszteséget nem okoz. A kiterjedt legelők belsejében fekvő kis löszgyep-foltokon extenzív, áthajtásos "láb alóli" legeltetés valósítható meg, időnkénti mechanikus gyomirtással ill. tisztító kaszálással kombináltan.

A cickafarkas-füves és ürmös szikes puszták eltartóképességüknek megfelelő mértékben legeltetendők. Amennyiben a cickafarkos gyepet legeltetésből kivonják, akkor jellegük megváltozik, kedvező esetben löszpuszta-gyepékké történő regenerációjuk is elérhető. Legeltetésük olyan módon kívánatos, hogy a legelő állat taposó és trágyázó hatása ne koncentrálódjék egy-egy szűkebb területre, hanem az állatok lehetőleg sok mozgással, egyenletesen hasznosítsák a legelőt. Fontos az állatok szakszerű terelése, megfelelően képzett kutyák alkalmazása. Az ürmös szikes pusztáknál a legeltetésből való kivonás kedvezőtlen hatásai általában 8-10 év múlva markánsan jelentkeznek. Az erősen elfásodó szárú, nagy ürömtövek a csenkesz-gyepet kiszorítják, így a gyep legeltetésre való alkalmassága megszűnik. Ezért ürmös sziki gyepéken különösen fontos az állandó,

egyenletes legelőhasználat; a gyengébb hozamú területeken juhval, a jobb hozamúakon szarvasmarhával.

A vakszíkfeltok megőrzése a biológiai és a tájképi sokféleség miatt egyaránt kívánatos. Ehhez mind a megfelelő legelőhasználat, mind pedig a terület kellő vízháztartásának biztosítása, a túlzott kiszáradás megelőzése szükséges.

A mézpázsitos sziki gyepék csak száraz időben, kíméletesen legeltethetők. Ez esetben gyepesedésük, hozamuk fokozódhat is. A legeltetéstől elzárt területeken megfigyelhető, hogy az A-szint regenerációjával együtt fokozatos átalakulásuk figyelhető meg az ürmös sziki gyepék irányába. Amennyiben mézpázsit-gyepekkel és sziki rétekkel váltakozó legelőterületek használata nem kellő körültekintéssel történik (pl. bivallyal), akkor erős taposási károk keletkeznek és nemkívánatos mértékű zombékosodás állhat elő. Ilyen esetekben a természetvédelmi kezelést is meg kell változtatni.

A további társulások mint legelőterületek nem számottevőek, jelentőségük azonban nagy a szikes puszták változatosságának, élőhelyek szerinti tagolódásának, életközösségeik sokféleségének fenntartásában.

Belátható, hogy a sziki gyepék megfelelő állapotban való fenntartása, hozamuk és sokféleségük fenntartása a gazdálkodó és a természetvédelmi kezelő hosszútávú tapasztalatokon és kísérleti eredményeken alapuló használati-kezelési tervek szerinti szoros és folyamatos együttműködését igényli, amelyben mindkét fél igyekszik a kedvezőtlen irányú változásokat megelőzni; illetve ilyenek észlelése esetén a megoldást közösen keresni.